

SAMENVATTING

Sinds het uitbreken van de oorlog in Oekraïne staat Europa niet meer op het podium bij de uitreiking van medailles voor concurrentiekracht. Een deel van onze industrie dreigt zelfs gediskwalificeerd te worden.

Net als in de jaren zeventig heeft de stijging van de energieprijzen ook deze keer geleid tot een golf van interne inflatie, onder meer in de vorm van hogere loonkosten. Vooral in eigen land heeft dit geleid tot een bijkomende handicap.

Europa riskeert voor lange tijd geconfronteerd te worden met hogere energieprijzen. Dat vraagt om een voorspelbaar energiebeleid dat diversifieert en inzet op elektrificatie. Het belang daarvan voor het welslagen van de energietransitie moet veel beter worden uitgelegd aan de consument en de burger. Tegelijk moet men zich behoeden voor dure avonturen in hypes zoals klimaatneutrale waterstof.

Europese economie Rode vlag, geen medaille

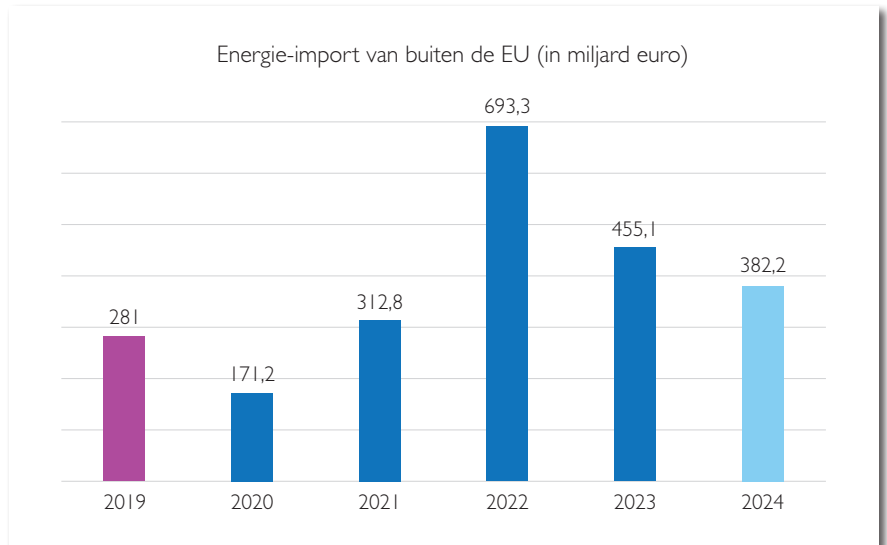
De Europese economie heeft de voorbije jaren fors moeten inboeten aan concurrentiekracht. Vooral het feit dat Europese bedrijven fors meer moeten betalen voor energie, speelt Amerikaanse en Aziatische concurrenten in de kaart. Zonder ingrepen staat de toekomst van onze (energie-intensieve) industrie in Europa op de helling. Een herdenking van het Europese maar ook van het eigen concurrentiebeleid dringt zich op. Er moet vooral snel werk worden gemaakt van een coherent energiebeleid. Voor ons land zijn daarbovenop de loonkosten een extra aandachtspunt.

1. Direct welvaartsverlies

De Europese economie zit al enkele jaren in moeilijk vaarwater. De naweeën van de coronacrisis en vooral de oorlog in Oekraïne eisen een zware tol. Uit figuur 1 (pag. 2) lezen we af dat de importfactuur voor energie die van buiten de EU komt, steeg van 281 miljard euro in 2019 tot 693 miljard in 2022. Die extra importwaarde vertegenwoordigde in dat jaar 2% van de totale welvaart in de EU. In 2023 lag de importfactuur nog altijd meer dan de helft hoger ten opzichte van 2019. Naar verwachting zullen de meerkosten in 2024 ongeveer 100 miljard euro bedragen. Gecumuleerd over drie jaar zag de EU meer dan 4% van haar welvaart weglekken als gevolg van duurdere import van energie van buiten de EU. Het spreekt voor zich dat deze meerkosten zwaar wegen op de gezondheid van de economie.

2. Kunstmatige groei

Men zou kunnen stellen dat de hogere energiefactuur grotendeels werd gecompenseerd door de economische groei tijdens diezelfde periode. Ondanks alle tegenwind groeide de Europese economie in 2022 nog altijd met 3,5%. Het effect van de energieprijzen speelde echter vooral vanaf 2023 met een terugval van de groei naar 0,4%, een quasi

Figuur 1: Energie-import factuur voor de EU27 in miljard euro
Bron: Europese Commissie

Gecumuleerd over drie jaar zag de EU meer dan 4% van haar welvaart weglekken als gevolg van duurdere import van energie van buiten de EU.

stilstand. Voor 2024 projecteerde de Europese Commissie in haar lenteprojectie een groei van 1,0%, maar bij het afsluiten van de redactie van deze nota (september) was het zeer twijfelachtig of we dit cijfer zouden halen. Hoewel de Europese economie op weg is om tijdens de voorbije drie jaar gecumuleerd met 5% te groeien, passen hierbij enkele bedenkingen.

- Ten eerste, een groot stuk van deze groei was te danken aan een inhaalbeweging vanwege particuliere consumenten die hun tijdens corona bij elkaar gespaarde tegoeden, lieten rollen.
- Een tweede bedenking bij de groeicijfers heeft betrekking op de openbare financiën. Met overheidstekorten van gemiddeld 3% of meer en een gemiddelde overheidsschuld van 83% van het bbp, is een aanzienlijk deel van de groei per definitie kunstmatig. De schulden dienen immers ooit terugbetaald te worden en betekenen een verlies aan toekomstige koopkracht en groei. De Europese Commissie rekende na dat het fiscaal beleid in 2022 de economisch groei van de hele EU een impuls van 2 procentpunten van het bbp heeft bezorgd; voor 2023 en 2024 komen ze uit op een licht negatieve impuls.

3. Concurrentiekracht industrie onder zware druk

Een derde bedenking volgt uit het feit dat het directe welvaartsverlies ten gevolge van de dure energie slechts het topje van de ijsberg is. Over een langere termijn moeten we vrezen voor een veel groter verlies van welvaart. De concurrentiekracht van de Europese economie kreeg sinds het uitbreken van de oorlog in Oekraïne zware klappen. De hogere energiefactuur voor onze bedrijven weegt op hun competitiviteit. De Europese industrie, vooral de energie-intensieve bedrijven, heeft het moeilijk. Terwijl dienstensectoren bijdroegen tot hogergenoemde groei, is de industrie gekrompen.

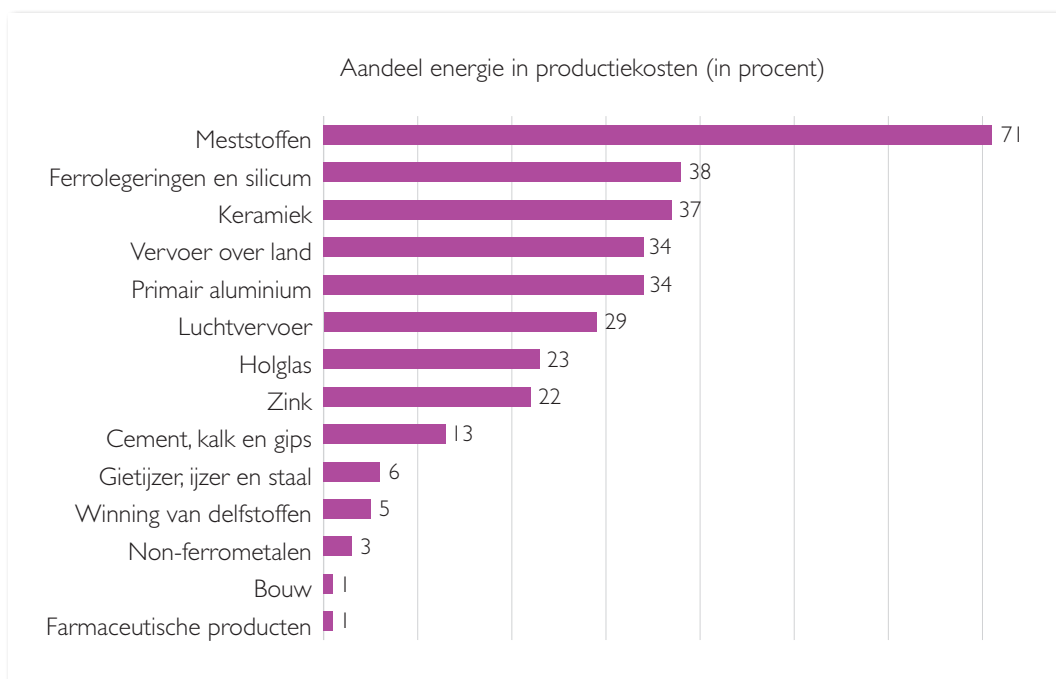
3.1 Europa fors duurder

Het zijn in eerste instantie de hogere prijzen voor 'natuurlijk' aardgas en elektriciteit die zwaar wegen op de concurrentiekracht. Hoewel de meest spectaculaire prijspiek al dateert van september 2022, ligt de gasprijs in Europa nog altijd meer dan dubbel zo hoog als tijdens de periode voor corona. Omgerekend in dollar betaalde Europa in de zomer van 2024 een veelvoud (soms tot zes keer meer) voor gas dan de VS.

De impact van hogere energieprijzen is overigens zeer verschillend naargelang de sector. Gemiddeld vertegenwoordigt energie slechts 1,7% van de totale productiekosten van een Europees bedrijf. Voor sectoren zoals meststoffen, holglas, keramiek of zink ligt dit aandeel veel hoger (figuur 2). Voor deze sectoren hebben de hogere energieprijzen geleid tot een forse stijging van het aandeel van energie in hun totale productiekosten. Voor hen hebben de prijsstijgingen tot op vandaag zware gevolgen.

Hoewel Aziatische landen vergelijkbare prijsstijgingen voor gas hebben gekend, worden Europese bedrijven doorgaans harder getroffen. Concurrenten in G20-landen hebben vaak toegang tot eigen energiebronnen. Heel wat concurrenten kunnen daarenboven rekenen op energiesubsidies en andere steunmaatregelen vanwege hun overheden. Tot slot hebben de meeste landen geen of minder strikte maatregelen inzake koolstofneutraliteit, wat hen op korte termijn een voordeel verschaft. Het gevolg van deze samenloop van omstandigheden is dat de Europese concurrentiekracht sinds 2022 er sterk is op achteruitgegaan.

De concurrentiekracht van de Europese economie kreeg sinds het uitbreken van de oorlog in Oekraïne zware klappen.

3.2 Interne inflatie

Sectoren zullen trachten om hun hogere energiekosten door te rekenen aan hun klanten en die zullen op hun beurt hetzelfde proberen. Uiteindelijk komt de factuur bij de eindklant, vaak werknemers die logischerwijze reageren met hogere looneisen. Voor bedrijven betekenen de loonsverhogingen een nieuwe kostenstijging die ze opnieuw zullen proberen te verhalen op anderen. Net zoals tijdens de jaren zeventig heeft de stijging van de energieprijzen ook deze keer geleid tot een golf van interne inflatie die zich als een olievlek doorheen de hele economie verspreidt. De kostenstijgingen maken een economie als geheel minder competitief.

De reële effectieve wisselkoers van een land of regio houdt niet alleen rekening met de onderlinge evolutie van de waarde van de munten, maar ook met de evolutie van die interne kosten en lonen.

Figuur 2: Aandeel energie in productiekosten

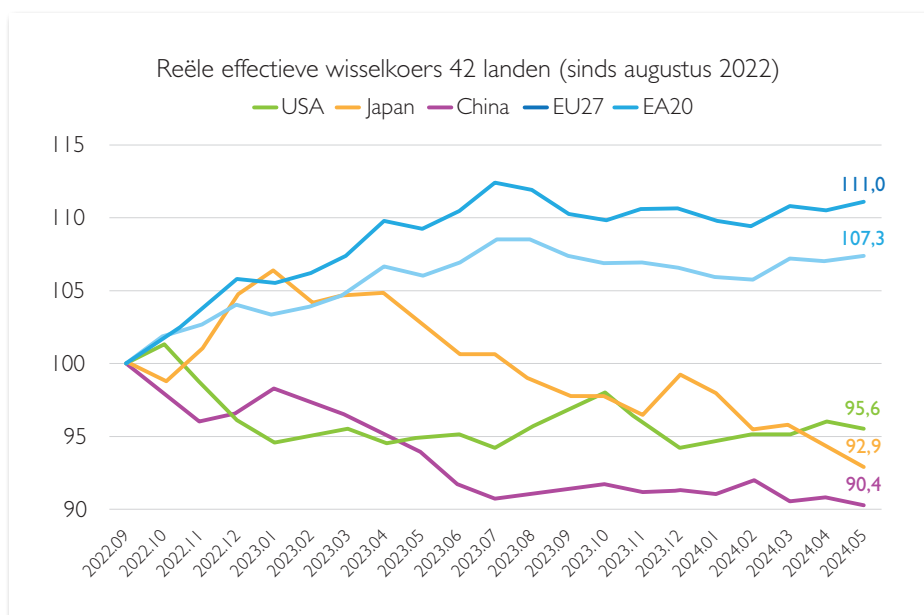
Bron: Europese Commissie, *Trinomics* (2022)

Uiteraard spelen gewone wisselkoersontwikkelingen ook vandaag nog altijd een belangrijke rol.

- De Japanse yen zakte sinds corona onderuit en heeft de Japanse export fors goedkoper gemaakt. De recente heropleving van de yen heeft die evolutie nog lang niet teruggedraaid.
- De VS werden na het uitbreken van de oorlog in Oekraïne eerst duurder als gevolg van een sterkere dollar tegenover de euro, maar dat effect ebde snel weg. Tijdens de voorbije zomer zakte de dollar verder weg omdat gevreesd werd dat de Amerikaanse centrale bank zou overgaan tot een reeks van renteverlagingen. De eerste is inmiddels een feit met een daling van 50 basispunten. Het spiegelbeeld is een sterkere euro die weegt op onze concurrentiekracht.

De crisis dreigt een structureel karakter te krijgen.

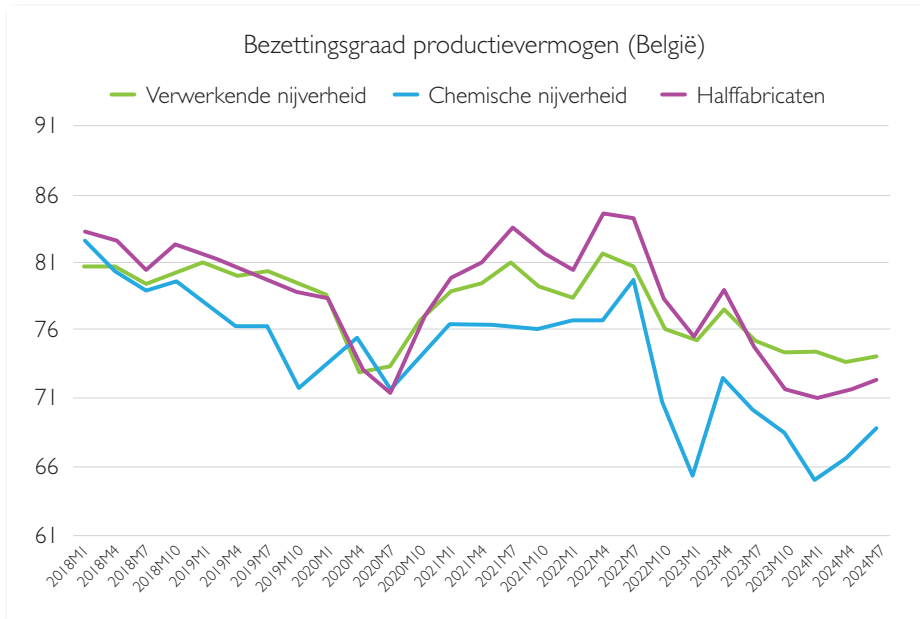
Naast een dollar die dus ondertussen is verzwakt, profiteerde de VS ook van goedkope energie, met name gas in de vorm van schaliegas. En dat brengt ons tot bij de kern van de reële effectieve wisselkoers. Figuur 3 geeft de evolutie van deze wisselkoers voor 42 industrielanden onderling. Sinds de zomer van 2022 werd Europa duidelijk duurder en de concurrenten goedkoper. Het gaat hier om relatieve verschillen. Uiteraard stegen de energie- en loonkosten ook in de VS, maar minder snel dan in Europa. Zowel de eurozone (EA20) als de EU (EU27) werden daardoor relatief duurder en minder competitief.

Figuur 3: Evolutie relatieve kosten sinds augustus 2022
Bron: ETION o.b.v. data Eurostat

3.3 Industriële krimp

De daling van onze concurrentiekracht bleef niet zonder gevolgen. In eigen land zakte de bezettingsgraad van het productievermogen in de verwerkende nijverheid naar een niveau dat we de voorbije dertig jaar enkel hebben gezien tijdens corona en de financiële crisis (figuur 4). Idem voor de halffabricaten. De bezettingsgraad in de chemische nijverheid is zelfs gedaald naar het laagste niveau sinds het begin van de metingen. Voor deze sector is gas niet alleen een brandstof maar vaak ook een grondstof. Anders dan tijdens vorige inzinkingen duurt de malaise deze keer overigens veel langer. De crisis dreigt een structureel karakter te krijgen.

Die vrees groeit ook bij onze oosterburen, waar de productie in industrie-intensieve sectoren meer dan 20% lager staat dan tijdens de piek van voor corona. De grootste industriële cluster van Europa met een aanzienlijke bijdrage tot het continentaal exportoverschot, weegt op de groeivoorzichten voor de hele eurozone en de EU. Hoewel er dit jaar een einde is gekomen aan een lange periode van productiedalingen, blijft het herstel wankel. Er rest nog een lange weg te gaan om de volumes van voor de oorlog in Oekraïne te benaderen.

4. België: energie- en loonkostenhandicaps

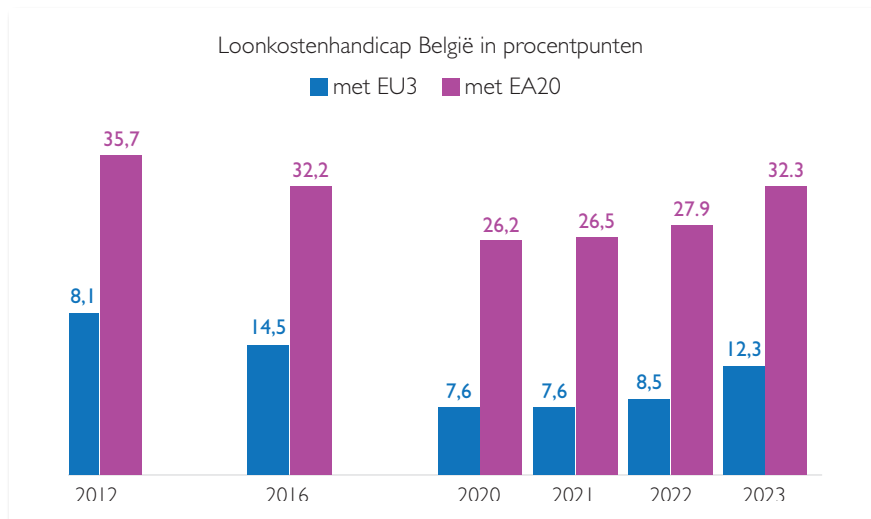
Waar Europa als blok minder competitief is geworden ten opzichte van de rest van de wereld, heeft de Belgische economie daarbovenop binnen Europa een verlies aan concurrentiekracht laten optekenen. Meer bepaald heeft de Belgische industrie binnen Europa af te rekenen met een dubbele handicap.

- Ondanks de daling van de prijzen voor elektriciteit sinds eind 2022 blijven (grote) verbruikers in eigen land aankijken tegen een concurrentiehandicap van 10 tot 21%, afhankelijk van het volume en gewest van afname.¹
- Daarnaast blijft ook de loonkostenhandicap met de rest van Europa aanzienlijk (figuur 5, pag. 6). De Belgische loonkosten voor een uur arbeid liggen momenteel een derde hoger dan in de eurozone (EA20). Meer relevant is het verschil met onze directe buren, namelijk Duitsland, Frankrijk en Nederland (EU3). Voor corona was dit verschil gedaald tot 7,6%, onder meer als gevolg van de indexsprong in 2014 en snellere loonstijgingen in Duitsland. Maar door de snelle opeenvolgende loonindexeringen van de voorbije jaren is onze handicap opnieuw gestegen, namelijk tot meer dan 12%.

Figuur 4: Bezettingsgraad productievermogen in de Belgische industrie
Bron: ETION o.b.v. data Nationale Bank van België

Meer bepaald heeft de Belgische industrie binnen Europa af te rekenen met een dubbele handicap.

1 Deloitte (2024); Febeliec (2024)

Figuur 5: Loonkostenhandicap België t.o.v. Duitsland, Frankrijk en Nederland (EU3)

Bron: ETION o.b.v. data Eurostat

Hoe dan ook, in beide scenario's blijven de prijzen voor het opwekken van elektriciteit en energie in Europa substantieel hoger dan in de VS en China.

5. Klimaatneutraliteit in 2050?

De vrees dat de crisis een structureel karakter dreigt te krijgen, volgt uit de vooruitzichten van de energieprijzen op langere termijn. Een studie in opdracht van Business Europe, de Europese koepelfederatie van werkgevers, onderzocht twee scenario's waarbij de EU tegen 2050 klimaatneutraliteit bereikt (Compass Lexecon, 2024). In het 'Managed-scenario' slaagt men erin om koolstofneutraliteit op een relatief vlotte manier te verzoenen met bevoorradingszekerheid en betaalbaarheid. In het 'Frustratie-scenario' verloopt de transitie minder vlot als gevolg van strubbelingen in de uitrol van infrastructuur alsook een bestending van de huidige weerstanden.

In beide scenario's speelt elektrificatie een sleutelrol. Maar in het Frustratie-scenario verloopt de uitrol van flexibele en hernieuwbare energie trager, waardoor er respectievelijk meer en langer beroep moet worden gedaan op klimaatneutrale waterstof en biomethaan die beide in belangrijke mate moeten worden geïmporteerd van buiten de EU. Hierdoor is er meer energie nodig en wordt de transitie duurder.

Hoe dan ook, in beide scenario's blijven de prijzen voor het opwekken van elektriciteit en energie in Europa substantieel hoger dan in de VS en China. Wel zou in het Managed-scenario dit prijsverschil met de concurrenten vanaf 2040 afnemen, terwijl in het Frustratie-scenario dat verschil nog verder toeneemt en Europa nog minder concurrentieel wordt. Het gaat hier uiteraard om een Europees gemiddelde. Afhankelijk van hun energiemix zullen de prijzen in individuele lidstaten hoger of lager liggen dan dit gemiddelde.

6. Conclusies en aanbevelingen

De tijd van goedkoop Russisch gas is ten einde. De hoge energieprijzen van de voorbije jaren hebben geleid tot een interne golf van kosteninflatie die de concurrentiekracht van de Europese economie op een sluipende wijze onderuithaalt. De cijfers liegen er niet om. Bij het uitreiken van de medailles voor concurrentiekracht staat Europa niet meer op het podium. Een deel van onze industrie dreigt zelfs gediskwalificeerd te worden.

De vrees dat Europa nog lange tijd geconfronteerd zal worden met niet-competitieve energieprijzen is terecht. Bovendien zijn nieuwe prijspieken op de gas- of oliemarkt niet uitgesloten. De geopolitieke omgeving is en blijft explosief. Die context roept op tot het nemen van een aantal maatregelen, waarvan een aantal ook uit voorzorg. Eerst dienen we evenwel een misverstand uit de weg te ruimen.

6.1 Vals dilemma

De tegenstelling tussen competitiviteit en duurzaamheid is een vals dilemma.² Ook wanneer Europa niets doet en afhankelijk blijft van gas en olie, blijven onze energiekosten hoger liggen dan in de rest van de wereld. Nu minder investeren in vergroening bespaart kosten op korte termijn maar kan op langere termijn zuur opbreken. Europa heeft dus weinig keuze. Verduurzaming maakt haar minder afhankelijk van fossiele brandstoffen en diversifieert haar energiemix. Dat is niet alleen nodig voor de concurrentiekracht van de industrie, maar ook voor het nastreven van een grotere onafhankelijkheid in een al maar minder stabiele wereld. De prijs van de verduurzaming nu niet willen betalen, riskeert ons later op nog hogere kosten te jagen.

6.2 Consistentie

De verduurzaming maakt Europa uiteraard afhankelijk van andere spelers (cf. kritieke grondstoffen). Dat gevaar moet mee in rekening worden gebracht bij het uittekenen van een gecoördineerd en consistent Europees energie- en concurrentiebeleid. Maar ook hier is er weinig keuze als men de energiemix wil diversifiëren. Een aandachtspunt van een andere orde betreft de snelheid waarmee de verduurzaming wordt uitgerold en ook de administratieve lasten en kosten die de transitie aan de ondernemingen oplegt. Die kosten moeten tot een minimum worden herleid. Tegelijk moet men een jobbeleid vermijden zodat voorlopers in verduurzaming niet worden afgestraft voor hun inspanningen (cf. mogelijks langere uitfasering koolstofrechten).

Opdat zo'n strategie zelf duurzaam zou werken binnen de eigen interne markt, moet Europa het speelveld weer gelijk maken. Lidstaten subsidiëren vandaag energie-intensieve bedrijven, waarvan de leefbaarheid op langere termijn in vraag moet worden gesteld. Anders riskeren we de fouten van de jaren zeventig te herhalen.

Consistentie vraagt ook dat Europa de Green Deal niet alleen intern doordruwt, maar het gelijk speelveld eveneens internationaal afdwingt door middel van een mechanisme voor koolstofgrenscorrectie. Het CBAM (Carbon Border Adjustment Mechanism) zal invoer van buiten de EU taxeren op koolstof. Omdat dit mechanisme niet voor alle sectoren even goed werkt, is het aan te raden om de effectiviteit ervan op te volgen en desnoods tegenmaatregelen te nemen om koolstoflekkage tegen te gaan.

6.3 Investeringsvisie

Ook zonder verduurzaming zal de prijs van energie nog lange tijd hoger liggen dan bij de concurrenten. Subsidies kunnen daarom maar beter gebruikt worden om de strategische afhankelijkheid van fossiele brandstoffen af te bouwen en de energiemix op zijn minst te diversifiëren. Dit vergt een investeringsvisie waarbij men denkt op lange termijn (cf. kaderstuk helikopterperspectief).

De prijs van de verduurzaming nu niet willen betalen, riskeert ons later op nog hogere kosten te jagen.

Helikopterperspectief

De cijfers uit figuur 1 zetten het kostenplaatje van de verduurzaming in een breder perspectief. In de periode 2020-2024 zal de EU voor 2.000 miljard euro aan energie hebben ingevoerd. Dat is twee keer de geschatte kostprijs van de Green Deal. Ten opzichte van de periode voor corona steeg de factuur voor energie-import met ongeveer 700 miljard euro. Dit zijn middelen die we niet meer kunnen gebruiken om te consumeren of te investeren in onze eigen economie. De logische vraag: kan Europa haar kortetermijndenken overstijgen en kiezen voor een visie waarbij deze uitgaven worden gezien als een investering in de eigen energiebevoorrading van de toekomst?

² Zie ook het Draghi-rapport van september 2024.

Een diepe elektrificatie zal vergezeld moeten gaan van een uitbreiding van de energiemix met vooral meer wind en zon en ook meer grensoverschrijdende netwerken voor elektrificatie. Er moet meer realistisch worden nagedacht over de rol van waterstof, biomethaan en biomassa en ook nucleaire energie. Men kan de wetten van de fysica niet veranderen. Zolang er geen technologische verbeteringen komen, blijft waterstof een hype en te vaak een excuus om niets te doen.

6.4 Op Belgisch niveau

Het spreekt voor zich dat ons land zich zo goed mogelijk moet inschakelen in de hoger beschreven Europese strategie maar daarnaast ook een eigen beleid moet voeren.

- Op energievlak moet de federale regering de energienorm operationaliseren door, zoals in onze buurlanden, voor specifieke verbruiksprofielen een eigen tarief voor transmissie in te voeren en de norm door te trekken naar de verschillende gewesten, ook voor wat meerkosten en heffingen betreft. Nu blijven we te veel hangen in discussies over (theoretische) verbruiksprofielen.
- Ons land dient ook een veel stabielere energiebeleid te voeren. Dat is nodig om het investeringsklimaat in distributie- en opwekkingsinfrastructuur gevoelig te verbeteren. De keuzes moeten ook veel meer technologisch gestuurd worden zodat men kan vermijden dat er wordt geschermd met eenvoudige oplossingen (cf. waterstof-hype of batterijopslagcapaciteit), want die zijn er niet.
- Het belang van elektrificatie voor het welslagen van de transitie en het behoud van onze welvaart op lange termijn moet veel beter aan de consument en de burger worden uitgelegd. Dat geldt trouwens ook voor heel Europa en de Europese instellingen.
- Specifiek voor ons land is er nog de problematiek van de loonkosten. Voor concurrentiegevoelige sectoren zou men de indexering moeten afstemmen op de loonkostenevolutie in onze buurlanden. In functie van het algemeen belang zou men van de sociale partners op zijn minst mogen verwachten dat ze een plan klaar hebben om onze economie in periodes van hoge inflatie te helpen beschermen tegen een loonprijspiraal.

Referenties

COMPASS LEXECON (2024). Energy and climate transition: How to strengthen the EU's competitiveness, A study for Business Europe, July.

EUROPEAN COMMISSION (2024). Spring Forecast, Brussels.

EUROPEAN COMMISSION (2024). The future of European competitiveness – A competitiveness strategy for Europe, September 9, Brussels.

DELOITTE (2024). Benchmarking study of electricity prices between Belgium and neighbouring countries, Brussels.

DESTATIS (2024). Produktionsentwicklung in energieintensiven Industriezweigen, Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

FEBELIEC (2024). FORBEG-studie miskent andermaal de industriële realiteit, persbericht, 15 mei.

OECD (2024), Economic Outlook, 115, Mai-June.

ETION

Auteur: Geert Janssens, hoofdcoördinator ETION

Eindredactie: Isabelle Verlinden

Vormgeving: Vicky Knaepen

Illustratie: Shutterstock

E-mail: geert.janssens@etion.be

X: @jrgeert

Website: www.etion.be

V.U.: Wim Dubois namens ETION

Ledenwerking vzw